

Natuurpunt Studie 2010 in vogelvlucht

natuurpunt Studie

Natuurpunt Studie 2010 in vogelvlucht

natuurpunt
Studie

een pluim voor onze onschattbare waarnemers...!

2010, een miraculeus jaar...?

Voor wie aan natuurstudie doet, is elk jaar wel op één of andere manier speciaal, en dat houdt het ook bijzonder boeiend. 2010 zal bv. vooral herinnerd worden als eindelijk nog eens een zomer met veel dagvlinders en een najaar met uitzonderlijk veel Ruigpootbuizerds en met die schattige Witkopstaartmeesjes die voor het eerst op vele plaatsen in Vlaanderen opdaagden, ook aan de vetbollen voor het keukenraam.

Sinds we in 2008 van start gingen met www.waarnemingen.be, de portaalsite voor natuurwaarnemingen, werd pas echt duidelijk welk enorm natuurstudiepotentieel er in Vlaanderen aanwezig is. In 2010 brachten duizenden vrijwilligers opnieuw meer dan anderhalf miljoen waarnemingen bij elkaar van 10.000 verschillende soorten. Wie zijn die vrijwilligers? Wat drijft hen? Hoe kunnen we hen verder enthousiasmeren en steunen om individueel of in een netwerk op een leuke manier bruikbare natuurinformatie te verzamelen? Al dergelijke vragen leidden tot het samenwerkingmodel “zin in natuur.studie” dat dit jaar vorm kreeg.

In dit overzichtje vind je meer over dit model en over een aantal thema's waaraan de dienst Studie in 2010 werkte. We houden het bewust heel bondig bij enkele hoogtepunten. Wie meer wil lezen, vindt vast inspiratie in de verwijzingen bij de tekstjes of in de colofon.

Nooit eerder waren er in Vlaanderen zoveel gegevens over de natuur beschikbaar en het aantal digitale waarnemingen groeit nog steeds spectaculair. Veel natuurfenomenen kunnen nu in real-time gevolgd worden via het internet. Deze gegevens vormen tevens de onderbouw voor het documenteren van patronen in tijd en ruimte: artikels in [Natuur.oriolus](http://Natuur.oriolus.be) of [Natuur.focus](http://Natuur.focus.be) zijn bv. meer en meer gebaseerd op dit cijfermateriaal. Ook in andere context wordt de informatie reeds nuttig gebruikt; bv. bij het opmaken van instandhoudingsdoelstellingen of de beoordeling van de inplanting van windmolens.

Dit is echter nog maar het prille begin. Het structurele gebruik moet nog komen. We moeten trouwens nog leren om die geweldige grondstof volgens de noden gepast te gaan raffineren. Topstatistici hebben ondertussen reeds technieken en modellen ontwikkeld om de voornaamste tekortkomingen van dataportalen te omzeilen, zodat deze informatie zelfs gebruikt kan worden voor de strengste Europese monitoringsnoden. De nieuwe biodiversiteitsstrategie van de Europese Commissie hecht overigens veel belang zowel aan monitoring als aan citizen science en Europa kijkt reikhalzend uit naar de informatie uit natuurdataportalen. Als nu ook de Vlaamse overheid deze grondstof nog naar waarde zou weten schatten, dan wordt het echt een miraculeus jaar. Dat is toch immanent!

4

Tel mee tot 2010: biodiversiteit onder de aandacht van het brede publiek

Om het Internationale Jaar van de Biodiversiteit onder de aandacht te brengen, organiseerde Natuurpunt Studie 'Tel mee tot 2010'. Tijdens het internationaal weekend van de biodiversiteit op 22 en 23 mei 2010 gingen duizenden vrijwilligers de uitdaging aan om minstens 2.010 verschillende soorten waar te nemen in Vlaanderen.

Het enthousiasme van de vele natuurstudie-vrijwilligers was groot. Samen met de publieks-activiteiten van verschillende afdelingen kreeg 'Tel mee tot 2010' ook veel media-aandacht ('live' nieuws op VRT en VTM, succesvol eindresultaat in De Standaard dinsdagochtend). Het stralende voorjaarsweer was de kers op de taart.

Iedereen kon de stand volgen op een speciaal invoerscherm op www.waarnemingen.be. Elk uur steeg het aantal ingevoerde soorten en tijdens de nacht van zaterdag op zondag werd het doel van 2010 verschillende soorten al gehaald! Op maandagavond 17u. stond de teller op 3211 verschillende soorten.

Planten- en nachtvlindersoorten werden het meest gevonden, maar het totaal bestaat uit een heel breed palet aan soorten uit verschillende groepen (zie diagram).

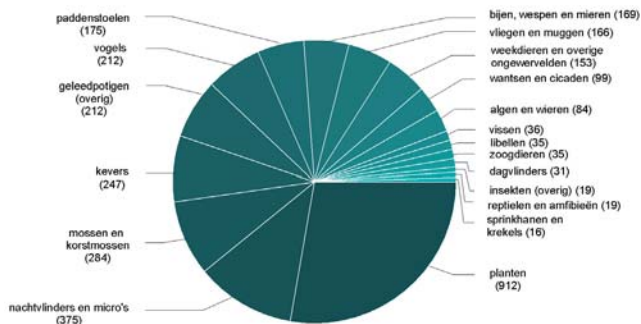
De details kan je bekijken op www.waarnemingen.be/telmeetot2010.php.

© Ilf Jacobs

Aantal waargenomen soorten per soortengroep

Bron: waarnemingen.be/telmeetot2010-projectpagina

Bron: WTV

Bron: WTV

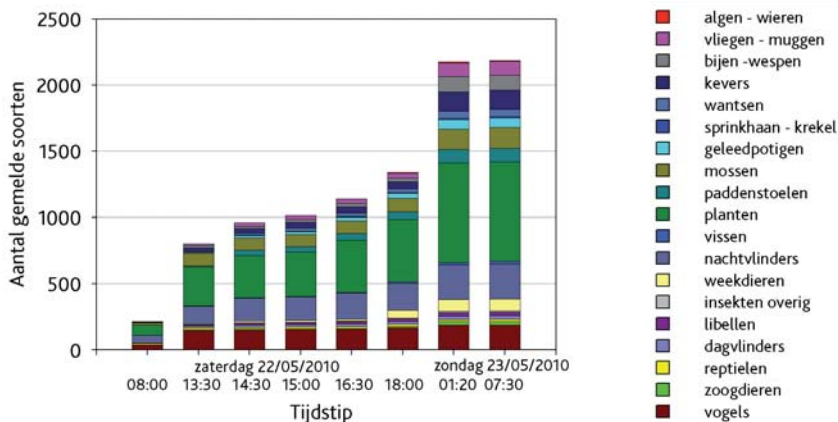
Bron: VRT

We brachten nog meer spanning in de uitdaging door er een wedstrijd van het 'meest biodiverse gebied' aan te koppelen. Gebieden die zich aanmeldde, kregen een aparte teller op de webpagina. Na de snelle start van het Schulensbroek zaten drie gebieden de laatste uren in een ware nek-aan-nek race en haalden

elk meer dan 900 verschillende soorten!

Hingene in Klein Brabant bij Bornem was uiteindelijk de winnaar met 944 ingevoerde soorten, slechts enkele soorten meer dan Landschap De Liereman in Turnhout.

Onderstaande grafiek toont de snelle stijging van het aantal ingevoerde soorten in de loop van het weekend., tot het doel 2010 soorten gehaald werd zondagochtend.

Deze actie bracht de alarmerende achteruitgang van onze biodiversiteit in de kijker, ook bij het brede publiek. Daarnaast stonden ook de duizenden natuurstudievrijwilligers eens in de schijnwerper. En dat verdienen ze!

Tel mee tot 2010 was een samenwerking van Natuurpunt Studie, de vele Natuurpunt-vrijwilligers en de Belgische Arachnologische Vereniging (ARABEL), Libellenvereniging Vlaanderen, Jeugdbond voor Natuur en Milieu (JNM), Vlaamse Werkgroep voor Bryologie en Lichenologie (VWBL) en de Vlaamse Vereniging voor Entomologie (VVE).

De revolutie van www.waarnemingen.be

Hoewel het initiatief nog maar sinds 2008 bestaat, wijzigde www.waarnemingen.be het natuurstudiewereldje in België grondig. Zo werd deze website op heel korte tijd de speerpunt van alles wat met verspreidingsinformatie te maken heeft.

Méér waarnemingen

Door het gebruiksgemak van het centraal invoeren en raadplegen van natuurwaarnemingen vinden veel meer waarnemers de weg naar de databank en worden véél meer observaties gemeld. Zo werden voor de opmaak van de dagvlinderatlas in de periode 1991-1999 186.520 waarnemingen verzameld. Voor de nieuwe atlasperiode 2000-2010 is dit meer dan dubbel zoveel, namelijk 416.711 (en www.waarnemingen.be was nog maar in drie van die tien jaren actief). Van alle soorten samen werden er eind 2010 al meer dan 3,5 miljoen waarnemingen ingevoerd door meer dan 8.000 gebruikers.

Deze grote hoeveelheid waarnemingen laat toe om op elk moment een actueel beeld te krijgen van de verspreiding van een soort, waar men vroeger aangewezen was op een atlas, gebaseerd op oudere gegevens en

gebundeld over langere periodes.

Betere waarnemingen

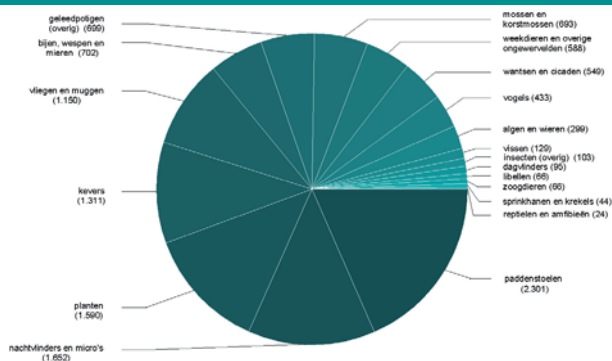
Geposte waarnemingen worden nagekeken en beoordeeld door een uitgebreid team van admins, gecoördineerd door Natuurpunt Studie. Bij waarnemingen waarover twijfel bestaat, wordt een opmerking geplaatst, waarna de waarnemer uitleg kan toevoegen of zijn waarneming kan aanpassen. Door de openbaarheid van het systeem kunnen waarnemers ook elkaars waarnemingen verifiëren. Zo wordt het systeem een leeromgeving die natuurkennis vergroot en interacties tussen natuurliefhebbers stimuleert, ook over taalgrenzen heen. De website is sinds 2009 immers ook actief in Wallonie waar onze zustervereniging Natagora instaat voor het beheer.

Nieuwe soortgroepen

Via www.waarnemingen.be kan in principe elke soort worden gemeld. Hierdoor wordt ook het observeren en melden van minder voor de hand liggende soortgroepen gestimuleerd. Zo werden, ondersteund door het nachtvlindermeetnet, al 382.000 waarnemingen van 1.607 soorten nachtvlinders bij elkaar

Aantal soorten per soortgroep

Bron: waarnemingen.be

© An De Wilde

gebracht. Wilde bijen, toch ook niet zo'n evidente soortgroep, werden reeds 18.727 keer in de databank ingevoerd. De dynamiek rond www.waarnemingen.be en het natuur-forum leidde er toe dat bijenkenners elkaar vonden en een bijenwerkgroep oprichtten onder de koepel van Natuurpunt Studie.

Regioschermen

Ook de deelschermen die betrekking hebben op een welbepaalde regio, vallen goed in de smaak. Eind 2010 waren er al 70 regioschermen van evenveel werkgroepen en afdelingen, met in totaal meer dan 100 regiomoderatoren. Zij beheren mee deze 'mini-versies' van www.waarnemingen.be waarin je een zicht krijgt op alle waarnemingen uit een bepaalde streek.

Mobiele toepassingen

Naast een offline applicatie voor PDA toestellen, werd in 2010 ook de mobiele website m.waarnemingen.be ontwikkeld. Hiermee kunnen via een smartphone waarnemingen worden geraadpleegd én gemeld in het veld. Dit soort toepassingen maakt het uitwisselen van waarnemingen nog sneller en inter-

actiever. 'Mobiël waarnemen' zal in de toekomst zeker nog aan belang winnen.

Toepassingen

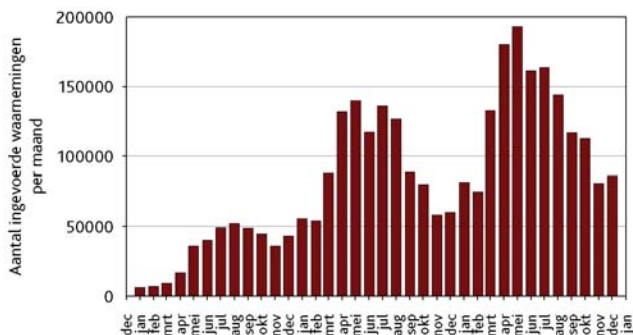
Waarnemingen.be vormt een onuitputtelijke bron van informatie. Veel van de cijfers in dit jaar-rapport zijn afkomstig van dit waarnemingen-portaal. Allerlei andere analyses staan op het programma. Doordat de kennis van zoveel waarnemers nu wordt gebundeld, kunnen analyses worden gedaan die voorheen niet mogelijk waren. Zo kan de waarnemers-dichtheid en zoekinspanning voor het eerst worden ingeschat, alsook de trefkans en de relatieve meldingsfrequentie van soorten. Al deze informatie draagt bij om de toestand van onze natuur beter te kunnen evalueren én opvolgen.

Enkele cijfers

De site is een hit! 1.187.984 bezoekers in 2010, dus ca. 100.000 per maand, waarvan 178.674 unieke bezoekers uit 126 landen; samen goed voor 15 miljoen paginabezoeken. Het aantal waarnemingen blijft ook elk jaar gestaag groeien.

Aantal ingevoerde waarnemingen 2008-2009-2010

Bron: waarnemingen.be

Biodiversiteit: waar zit nog wat ?

Aan de hand van twee miljoen waarnemingen uit www.waarnemingen.be analyseerden we de spreiding van de biodiversiteit in Vlaanderen in relatie tot het landgebruik.

Vlaanderen heeft (na Nederland) de hoogste dichtheid aan vrijwillige natuurwaarnemers in de wereld. Biodiversiteit heeft voor deze waarnemers in hoge mate een ontspanningswaarde. Waarnemers willen graag veel en zeldzame soorten zien, en gaan biodiversiteit vooral zoeken waar die te verwachten is. Daarom is er geen willekeurige zoekinspanning gelijkmatig verdeeld over het land. De zoekinspanning is echter wel verdeeld volgens de aanwezige hoeveelheid biodiversiteit.

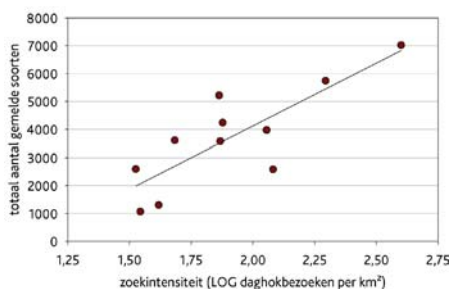
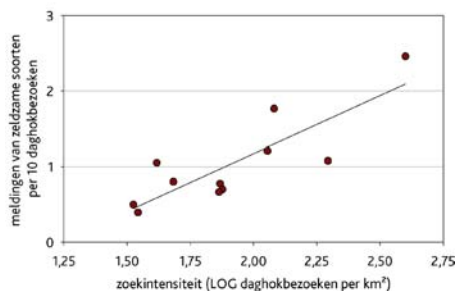
Toevallige waarnemingen worden verzameld volgens het goudzoekerprincipe: er is een voldoende brede waakzaamheid gespreid over alle gebieden, maar eens de goudader wordt gelokaliseerd, wordt daar meer intensief verder gezocht. Algemeen levert dit een patroon op: **biodiversiteit wordt gezocht waar ze wordt verwacht, en gemeld waar ze zich bevindt.**

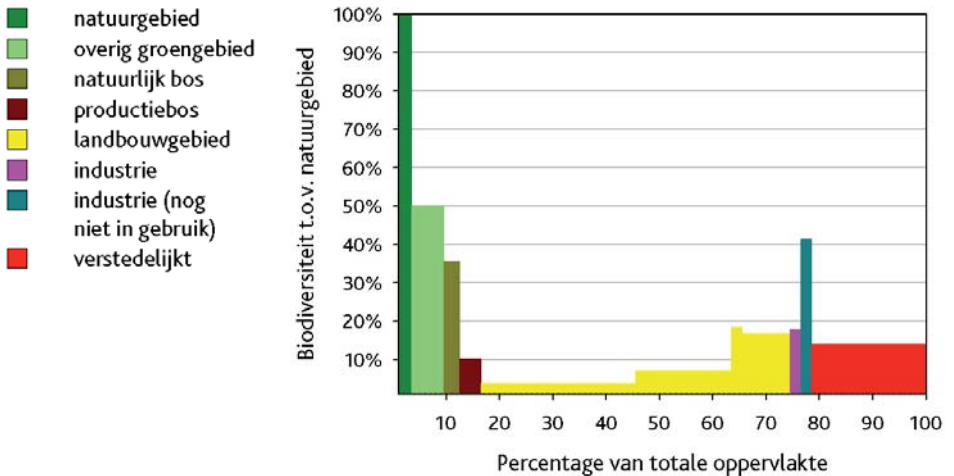
De hoogste biodiversiteit komt voor in natuurgebieden. Het vormt een ijkpunt voor wat er elders nog zou kunnen zijn. Die natuur ligt echter niet in één blok samen zoals op het schema, maar verspreid als een paar groene sproeten in een verschaald landschap. De gemiddelde oppervlakte van een natuurgebied in Vlaanderen bedraagt immers slechts 40 ha. Wat echter vooral opvalt, is de enorme leegheid buiten de natuurgebieden, m.a.w. wat er allemaal niet meer aanwezig is op 97% van de landoppervlakte. Landbouwgebied haalt een gewogen gemiddelde van 7% t.o.v. natuurgebieden.

We vinden een gelijkaardig patroon terug bij alle dier- en plantengroepen, maar niet in gelijke mate. Bij soortgroepen gebonden aan water, zoals libellen en amfibieën is dit patroon in het voordeel van natuurgebieden nog meer uitgesproken. Ook Rode Lijstsoorten, zeldzame soorten en Europees belangrijke natuur is nog sterker gebonden aan kwaliteitsnatuurgebieden.

Er wordt intenser gezocht in gebieden met een hogere biodiversiteit. Bron: Natuur.focus (2010): 9 (4) 140-150

Verbanden tussen de zoekintensiteit (zoekinspanning per oppervlakte) en aanwezige biodiversiteit
(a) soortdiversiteit (b) meldingen van zeldzame soorten

Schematische voorstelling van de toestand van de biodiversiteit in Vlaanderen.

Dichtheid van gemelde waarnemingen per landgebruiksklasse. De X-as is herschaald naar de oppervlakte die elke landgebruiksklasse inneemt in Vlaanderen.

Er werden veel meer waarnemingen per oppervlakte gemeld uit gebieden met hogere natuurwaarden (groen) dan uit landbouwgebied (geel), productiebossen (bruin), industrie (paars) of verstedelijkt gebied (rood).

In de veronderstelling dat alles oorspronkelijk natuur was en met de huidige natuurgebieden als referentie, is het gekleurde al wat ons nog rest aan biodiversiteit in Vlaanderen en is al het witte verdwenen.

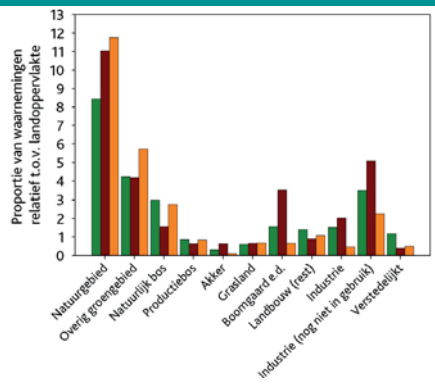
Voor al zeldzame soorten hebben natuurgebieden hard nodig.

Bron: Natuur.focus (2010): 9 (4) 140-150

Dichtheid aan meldingen van alle soorten, Rode Lijstsoorten en zeldzame soorten per landgebruiksklasse.

Landbouwgebied, actief industriegebied, productiebossen en (voor)stedelijk gebied betekenen heel weinig voor zeldzame soorten.

Monitoringtrends uit waarnemingen.be

Www.waarnemingen.be is ondertussen uitgegroeid tot de grootste databank met recente informatie over biodiversiteit in Vlaanderen. Voor veel schaarse soorten bevat deze dataset meer informatie dan op een andere manier verzameld kan worden. Voor soorten waarvan de waarnemers bijna alle waarnemingen melden, vormt het aantal waarnemingen een afspiegeling van de talrijkheid. Zo kunnen in grote lijnen de veranderingen van aantallen of verspreiding gevolgd worden via www.waarnemingen.be. Enkele voorbeelden van wintergevoelige soorten en het voorbeeld van de predator-prooi interactie bij de Torenavalk kunnen dit verduidelijken.

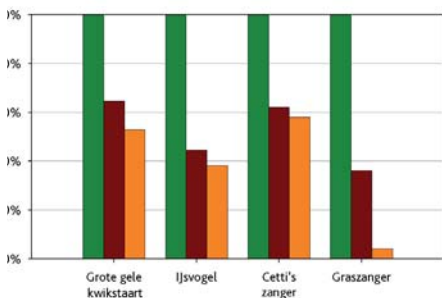
Na een lange reeks (super)zachte winters sinds 1997 vormden de winters van 2008-2009 en 2009-2010 een flinke trendbreuk, met perioden van zeer strenge vorst en een volledige, dikke ijs- en sneeuwbedekking. Via waarnemingen.be kunnen we nagaan wat het effect hiervan was op onze klassieke wintergevoelige soorten zoals Grote gele kwikstaart, Ijsvogel, Cetti's zanger en Graszeper. De twee laatste bereiken hier de noordgrens van hun verspreiding: Cetti's zanger hield relatief goed stand, maar Graszeper werd bijna helemaal van de kaart geveegd. Grote gele kwikstaart en Ijsvogel kregen een flinke dreun.

Graszeper

Cetti's zanger

■ 2008
■ 2009
■ 2010

Afname van het aantal gemelde vogels in www.waarnemingen.be na twee strengere winters t.o.v. de aantallen ervoor (groen: 2008=index 100%) voor Grote gele kwikstaart (n=1313), Ijsvogel (n=1955), Cetti's zanger (n=3426) en Graszeper (n=995), gecorrigeerd voor verschillen in zoekinspanning.

Torenvalk - © Raymond de Smet

Torenvalken eten voornamelijk muizen. Hun broedsucces gaat op en neer met de cyclische veranderingen in het aantal muizen. 2007 was een jaar met heel veel muizen, in 2008 waren er redelijk veel muizen, maar 2009 was het slechtste van de laatste 20 jaar; in 2010 waren er weer meer. Te oordelen naar de afname van de waarnemingen viel de broedpopulatie van de Torenvalk in Vlaanderen op iets minder dan de helft terug tussen 2008 en 2010.

In de winter komen er ook Torenvalkjes van elders hier overwinteren en was de afname iets kleiner (-35%). Er waren echter grote regionale verschillen over alle seizoenen heen: in de Polders bleven de aantallen op peil, in de Zandstreek was er een afname van 20% na 2008, in de Zandleemstreek -40% en in de Kempen en de Leemstreek -50%.

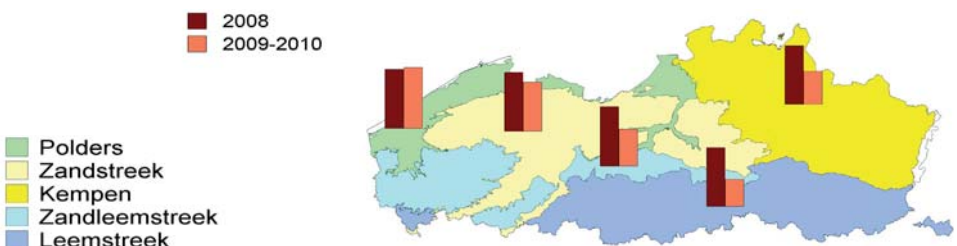

Grote gele kwikstaart

Ijsvogel

Bron: Natuur.oriolus (2011): 77(2) 60-67

Regionale verschillen in de afname van het aantal gemelde Torenvalken in www.waarnemingen.be in de slechte muizenjaren 2009-2010 t.o.v. 2008, gecorrigeerd voor verschillen in zoekinspanning (n=19.601 waarnemingen).

Paddenindex: eindelijk herstel van crash 2007

Jaarlijks worden in Vlaanderen meer dan 100.000 amfibieën veilig de weg overgeholpen tijdens de voorjaars trek van de overwinteringsplaatsen naar de voortplantingsplaatsen. Deze hulp komt van vele vrijwilligers, vaak bijgestaan door lokale overheden, onder coördinatie van de werkgroep Hyla. Op de meeste plaatsen worden al die diertjes ook elk jaar nauwkeurig geteld. Soortbescherming en natuurstudie gaan zo hand in hand.

In het voorjaar van 2007 bleek het aantal padden op de overzetplaatsen plots met 40% gedaald. De zomer 2006 was heet en droog, waardoor padden minder eten vinden en hun vetreserves eerder af- dan opbouwen. De winter 2006-2007 was extreem zacht, waardoor padden niet in diepe winterslaap gingen en hierdoor hun beperkte vetvoorraad te snel opgebruikten. Dergelijke opeenvolging van extreme weerperiodes, gelinkt aan klimaatopwarming, zou de hoofdoorzaak kunnen zijn van de terugval van het aantal padden.

De afgelopen twee jaar bleven de 40% padden die we in 2007 kwijt raakten helaas zoek. In 2010 was er echter opnieuw een fors herstel, wanneer de nakomelingen van 2007 voor het eerst naar de voortplantingspoelen trokken.

© Kris Vos

Gewone pad

© Natuurpunt Fotoarchief

Mechels riviereengebied - Zonnehuis

Jaarvariatie van het aantal Gewone padden

Jaarvariatie van het aantal Gewone padden (het aantal uit 2003 is gelijkgesteld aan 100%), op basis van 483.309 padden op 40 grote overzetplaatsen.

De Maten © Iwan Lewylle

De Knoflookpad: redding in zicht!?

De Knoflookpad is een bijzondere soort: een pad met het uitzicht van een kikker, die bij bedreiging naar knoflook ruikt en zeer grote larven heeft. Ook de ecologie is opmerkelijk: 's winters en overdag zitten ze tot enkele tientallen centimeters onder de grond. Zelfs in de voortplantingsperiode - wanneer veel andere soorten amfibieën gemakkelijk waarneembaar zijn - krijg je de Knoflookpad amper te zien. Vrouwtjes verlaten na de eileg quasi meteen de voortplantingspoel. Mannetjes houden zich langer op in het water, maar laten hun zachte, klokkenderoep horen van op de vijverbodem. Enkel op warme, regenachtige dagen wordt uitzonderlijk al eens een foeragerend exemplaar gevonden. Een ontmoeting met een Knoflookpad is dan ook een zeldzaamheid. Zijn levenswijze en beperkte verspreiding maakt dat de soort helaas ongekend en dus onbemind is.

In Vlaanderen komen wellicht nog amper vier populaties voor. In 2007 werden slechts twaalf roepende mannetjes gehoord. Er werden met spoed specifieke beheermaatregelen genomen, zoals het visloos maken van het voort-

plantingshabitat en het laten mineraliseren van de sliblaag op de bodem. In 2009 werden opnieuw 43 mannetjes waargenomen en werd opnieuw voortplanting vastgesteld op twee locaties. Dat geeft weer hoop, want rond de eeuwwisseling werd de soort quasi opgegeven.

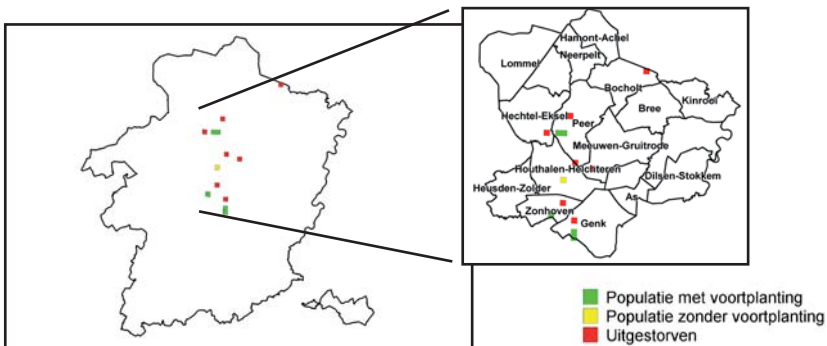
Is er dan toch nog een toekomst voor de soort in Vlaanderen? Het lijkt onwaarschijnlijk dat de Knoflookpad gered kan worden door optimalisatie van het habitat alleen. De populaties telden ooit minder dan tien individuen. Inteelt en verlies aan genetisch variatie gaan dan voor problemen zorgen. Dieren uitwisselen kan dan nodig worden. Alleen zo zullen opnieuw duurzame populaties kunnen ontstaan.

Knoflookpad

© Jan Van Der Voort

Verspreidingsgebied van de Knoflookpad in Limburg in 2010

Invasie Ruigpootbuizerd overspoelt Vlaanderen

De Ruigpootbuizerd broedt in de toendra's van het hoge noorden. In de winter trekt hij naar West-Europa, maar komt eerder zelden tot bij ons. In de eerste helft van de jaren '80 overwinterde de soort regelmatig in Vlaanderen. Daarna volgden enkel nog sporadische waarnemingen. Vanaf 2004 begon het aantal waarnemingen terug toe te nemen; in 2007 werden 22 vogels opgemerkt op de Vlaamse trekposten.

In Zuid-Zweden werd in het najaar van 2010 een record aantal wegtrekkende Ruigpootbuizerds geteld. Dat gaf hoop. In België werd de soort vanaf 17 oktober 2010 dagelijks waargenomen en dat zette zich door tot 13 april 2011. Een vroege, strenge winter met een extra dik pak sneeuw net voor kerstmis duwde een nooit eerder gezien aantal Ruigpootbuizerds tot in Vlaanderen. Tussen kerst 2010 en nieuwjaar 2011 werden minstens 50 verschillende vogels opgemerkt.

De waarnemingen concentreerden zich in de kustpolders, het Antwerpse havengebied, de Gentse Kanaalzone en de Vlaams-Brabantse

akkergebieden. In de Scheldevallei, de Kempen en Limburg werden er maar enkele opgetekend.

Typische Ruigpootbuizerds zijn vrij makkelijk te onderscheiden van Buizerds, maar soms is het onderscheid heel moeilijk: vooral volwassen vogels geven problemen. Afgelopen winter kregen veel waarnemers voor het eerst de kans om hun determinatie-ervaring met deze soorten aan te scherpen.

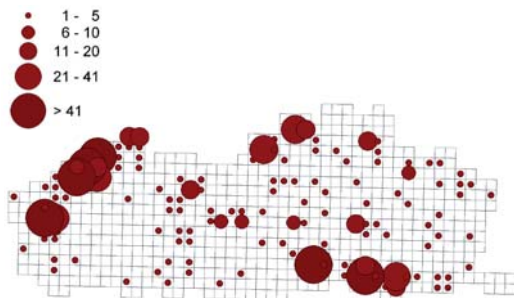
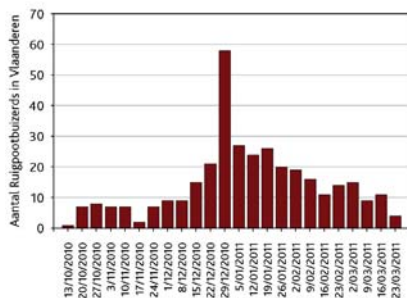

jonge Ruigpootbuizerd

© Johan Buckens

Aantal Ruigpootbuizerds in Vlaanderen in de winter 2010-2011

Bron: waarnemingen.be

Aantal gemelde Ruigpootbuizerds in Vlaanderen per 5x5km²hok

Staatmees © Dieder Plu

Witkopstaaatmees © Jan Geens

Witkopstaaatmeesjes: nieuw voor Vlaanderen!

In het noordoosten van Europa hebben Staatmezen een volledig spierwitte kop. In de Baltische staten zijn deze vogels onregelmatige doortrekkers, maar ze kwamen voor zover we weten nog nooit tot in Vlaanderen.

Op 12 oktober 2010 was er een eerste waarneming van vijf Witkopstaaatmezen in Mol en op 17 oktober werden er elf samen gerindg te Herselt. Vanaf 19 oktober waren er dagelijks waarnemingen van echte Witkopstaaatmezen in Vlaanderen. Eerst werden de witkoppen vooral aan de kust opgemerkt, maar na verloop zaten ze over heel het land en bij voorkeur in en rond de grote steden (grotere waarnemingsdichtheden rond de voedertafels). De invasie bereikte een piek eind november, maar heel de winter bleven er vogels aanwezig. Het laatste groepje van drie werd op 13 maart gefotografeerd in het Schulensbroek.

Voor deze invasie waren er geen gevallen aanvaard van Witkopstaaatmezen in Vlaanderen. Naar aanleiding van deze invasie postten enkele waarnemers oudere, maar gedocu-

menteerde waarnemingen uit 2003 en uit de winter 2009-2010 op www.waarnemingen.be.

Witkopstaaatmeesjes 'gewone' Staatmeesjes bestaan ook en komen in Vlaanderen heel het jaar in klein aantal voor. Ook deze vogels waren de afgelopen winter plots opvallend talrijker, met soms meerdere vogels in een groepje. Daar zaten wellicht dus ook trekkers tussen.

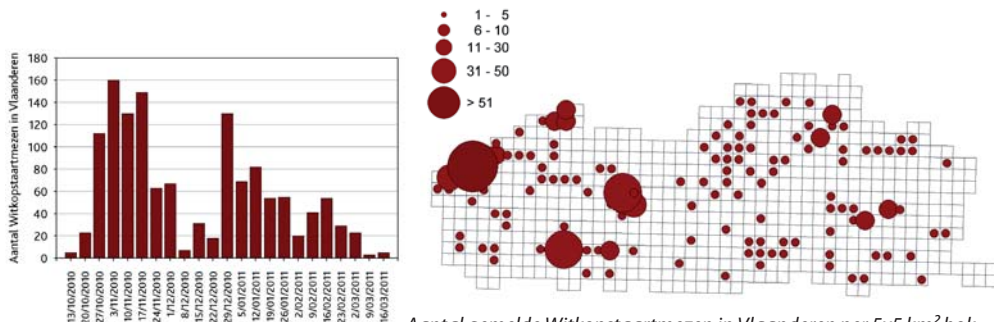

© Johan Buckens

Witkopstaaatmees

Aantal Witkopstaaatmezen in Vlaanderen in de winter 2010-2011

Bron: waarnemingen.be

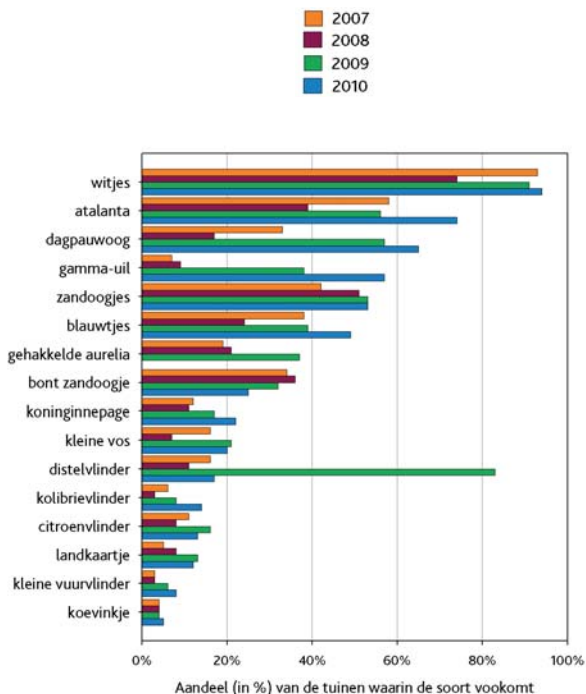

Hoe gaat het met de tuinvlinders?

Natuurstudie gebeurt meestal door vrijwilligers met veel ervaring en natuurkennis. Met de jaarlijkse Tuinvlindertelling wil Natuurpunt Studie ook het brede publiek betrekken bij het documenteren van de toestand van onze natuur. Dagvlinders spreken veel mensen aan en kunnen in bijna elke tuin worden waargenomen. Van bij het begin van de actie in 2007 werden ook twee dag-actieve nachtvlinders opgenomen om ook deze soortgroep in de kijker te zetten.

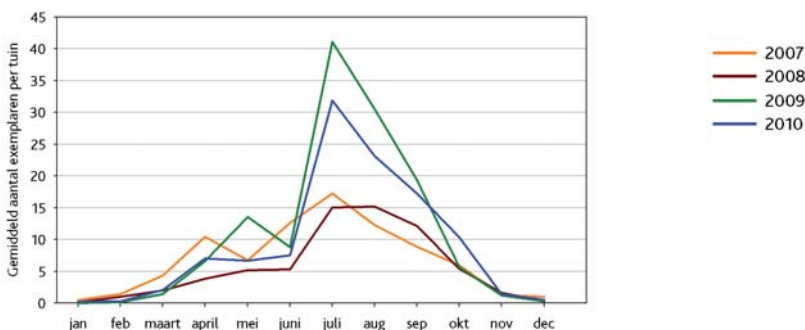
Na vier jaar kunnen al enkele interessante conclusies worden getrokken.

Het overzicht van het aandeel tuinen waarin elke soort gezien werd tijdens het telweekend toont in één blik welke de meest en de minst verspreide soorten zijn en hoe ze evolueren doorheen de jaren. Opvallend is dat de meeste soorten het de laatste twee jaar beter deden dan in 2007 en 2008.

Gemiddeld aantal vlinders per tuin

Bron: vlindermee.be

© Wouter Vanreusel

Ook soorten die de laatste tien jaar sterk afnamen zoals Citroenvlinder en Kleine vos vertonen herstel. Enkel het Bont zandoogje lijkt ietwat achteruit te gaan, maar uit andere tellingen weten we dat deze in de jaren voor de start van de tellingen zijn leefgebied sterk uitbreidde. De piek bij de Distelvlinder toont duidelijk de enorme invasie van deze trekvlinder in 2009.

Naast een telweekend begin augustus zijn er ook maandelijkse tellingen. Hieruit kunnen bijvoorbeeld de vliegperiodes van een soort doorheen het jaar en veranderingen tussen jaren afgeleid worden. Zo herkennen we in de grafiek van de Kleine vos duidelijk de twee generaties, maar ook de veel hogere aantallen in 2009-2010 vergeleken met 2007-2008, wat duidelijk het herstel van deze soort illustreert.

© Edwin Baert

Kleine Vos

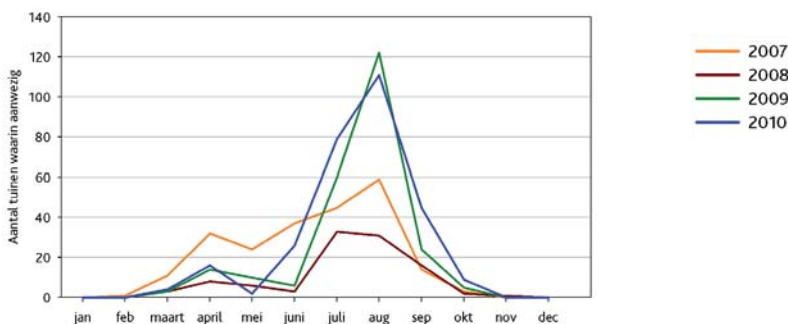

© Marc Herremans

Citroenvlinder

Herstel Kleine Vos

Bron: vlindermee.be

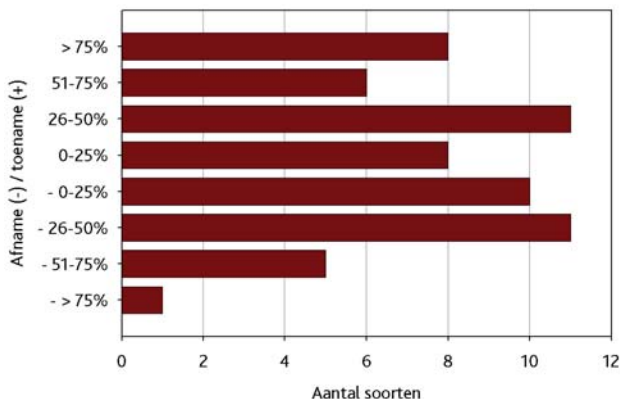

Ups en downs voor nachtvinders in 2010

96% van de 2.497 vlindersoorten in België zijn nachtvinders. Ecologisch gezien vormen zij een erg belangrijke groep. Uit buitenlandse studies blijkt dat het met het merendeel van de nachtvinders slecht gaat. In 2008 werd in Vlaanderen gestart met een mottenmeetnet. Dat heeft o.a. als doel trends bij nachtvinders op te volgen. In totaal bevat het meetnet reeds gegevens over 3141 vangnachten van 30 locaties, samen goed voor zo'n 264.000 motten.

Vermits we graag wilden weten of 2010 net zo'n goed jaar voor de nacht- als voor de dagvlinders was, gingen we de gegevens na van vijftien locaties verspreid over vier provincies. Daar stonden de laatste twee jaar frequent lichtvallen voor nachtvinders opgesteld. Voor 60 algemene nachtvinders toont de figuur hoe de aantallen veranderden tussen 2009 en 2010.

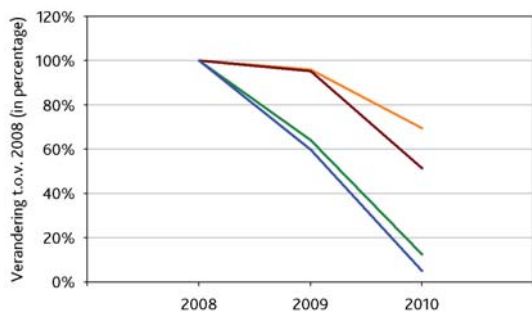
Ongeveer de helft (33 soorten) vertoonde een toename, de andere helft een afname. Voor

Spreiding van 60 soorten nachtvinders naargelang de omvang van hun toe- of afname in 2010 t.o.v. 2009.

Trend van vier algemene soorten 2008-2010

Bron: nachtvlindermeetnetwerk

— Bruine snuituil
— Koperuil
— Schedeldrager
— Gewone breedvleugeluil

Trend van vier (vrij) algemene soorten 2008-2010
(met 2008 als referentiejaar 100%)

V.l.n.r.: Koperuil, Nunvlinder, Zwarte-c-uil, Schedeldrager

© Marc Herremans

sommige soorten was die toename heel fors: de voorjaarsuilen (in deze analyse vertegenwoordigd door Kleine en Variabele voorjaarsuil en Nunvlinder) beleefden hoogdagen met resp. 79%, 115% en 103% vooruitgang t.o.v. 2009. Voor andere soorten ging het eerder om een herstel na een dip in de laatste jaren (bv. Huismoeder). Dergelijke sterke variaties van jaar tot jaar zijn bij nachtvlinders vrij normaal en illustreren de moeilijkheid om langetermijntrends te detecteren bij deze soorten.

Vier achteruitgaande huis-, tuin- en keukenmotten

Bij de verliezers schieten er enkele soorten uit: de zeer algemene Zwarte-c-uil bv., die in 2009 een topjaar kende, stond in 2010 op 62% verlies. Daarnaast behoren Gewone breedvleugeluil, Schedeldrager, Koperuil, en Bruine snuituil tot de grootste verliezers. Het zijn alle weinig kieskeurige soorten die zowel in stedelijke als natuurrijke omgeving voorkomen. Hun achteruitgang werd echter al eerder ingezet: bij de eerste twee soorten bedraagt de afname de afgelopen twee jaar nl. meer dan 90%.

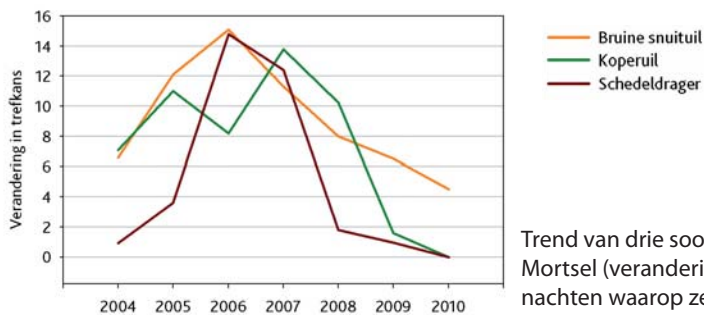
De redenen van deze variaties zijn nog niet

gekend. Enkel voor de Schedeldrager, een relatieve nieuwkomer uit het zuiden, is het waarschijnlijk dat de twee opeenvolgende strengere winters de soort gedecimeerd hebben. De overige zijn soorten met een lange vliegtijd in twee generaties, geen habitatspecialisten en ze gebruiken meerdere waardplanten: dat zijn kenmerken van robuuste soorten, wat eerder in hun voordeel zouden moeten spelen.

Of deze negatieve trends zich doorzetten, valt af te wachten. Een langere tijdreeks uit een Antwerpse stadstuin wijst erop dat er wellicht sprake is van cyclische variaties met nu een neerwaartse trend na de topjaren 2006 en 2007. Om na te kunnen gaan of soorten echt een cyclisch populatieverloop hebben op langere termijn, moet de huidige monitoringinspanning nog jaren worden volgehouden. Dat we anno 2011 slechts van één locatie een iets langer lopende tijdsreeks hebben, is tekenend voor het enorme kennishiaat bij de nachtvlinders. Nieuwe vrijwilligers zijn dan ook van harte welkom om het enige meetnet te versterken waar je letterlijk informatie verzamelt terwijl je slaapt!

Trend van drie soorten in stadstuin te Mortsel

Bron: nachtvlindermeetnetwerk

Trend van drie soorten in een stadstuin te Mortsel (verandering van de fractie van de nachten waarop ze gevangen werden).

Een netwerk van natuurstudievrijwilligers

Samen zien we meer

Natuurstudie door vrijwilligers is enorm belangrijk voor de kennis van het voorkomen en de verspreiding van onze dier- en plantensoorten. De duizenden vrijwilligers die in Vlaanderen aan natuurstudie doen, vormen samen een onuitputtelijk kenniscentrum over onze biodiversiteit. Het is een kerntaak voor de dienst Studie van Natuurpunt om de natuurstudievrijwilligers te organiseren en ondersteunen.

In lijn met het verenigingsmodel van Natuurpunt stimuleren we vrijwilligers om deel uit te maken van natuurstudiewerkgroepen. Werkgroepen spelen immers een sleutelrol in het motiveren en opleiden van vrijwilligers en in het uitbouwen van lokale werking en van een groter netwerk. In 2010 werd de waardering van de studiewerkgroepen verder uitgebouwd door het samenwerkingsmodel 'Zin in natuur.studie'.

Natuurstudiewerkgroepen bestaan er in alle maten en kleuren en zijn vaak al enkele decennia actief: sommige houden zich bezig met een specifiek thema (vogels, planten, vlinders,

vleermuizen, zoogdieren, amfibieën en reptielen, paddenstoelen, ...), andere hebben een bredere werking binnen een regio (Hageland, Dijleland, ...). Samen met de werkgroepen kan Natuurpunt Studie een hele reeks projecten uitvoeren van inventarisatie, monitoring en soortbescherming.

© Krien Hansen

Bron: Natuurblad (2011): 10 (1) 38-39

Zin in natuurstudie? Zoek je een werkgroep in je buurt?

> www.natuurpunt.be > (Natuurbehoud >) **Natuurstudie**

Doe je aan natuurstudie en wil je meewerken aan projecten?

> www.telmee.be en kies het project dat het best bij jou past

Zorg dat ook jouw natuurwaarnemingen bijdragen aan onze gezamenlijke kennis!

> www.waarnemingen.be

Colofon

Tekst: Marc Herremans, Krien Hansen, Wouter Vanreusel, Dominique Verbelen, Iwan Lewylle, Angela Bartels, Wim Veraghtert, Gerald Driessens.

Cover: mozaiek Natuur.focus 2010 © An De Wilde

Pluim: © Maarten Jacobs

Eindredactie: Marc Herremans & Pieter Van Dorsselaer

Vormgeving: Karin Gielen & Pieter Van Dorsselaer

Wijze van citeren:

Natuurpunt Studie 2010 in vogelvlucht. Rapport Natuur.studie 2011/7, Natuurpunt Studie, Mechelen, België.

© 2011 - Natuurpunt Studie, Coxiestraat 11, 2800 Mechelen, België.

Alles uit dit rapport mag worden overgenomen mits bronvermelding, behalve de foto's, waarvan het copyright bij de fotografen blijft.

Kijk ook eens naar:

Onze publicaties:

- > www.natuurpunt.be > **Natuurstudie** > **rapporten** (studierapporten)
- > www.natuurpunt.be > **Natuurstudie** (totaaloverzicht per jaar)

Overzichten projecten:

- > www.telmee.be: per project

Waarnemingenportaal:

- > www.waarnemingen.be

Enkele grote werkgroepen:

- > www.hylawerkgroep.be
- > www.zoogdierenwerkgroep.be
- > www.vlindermee.be

en uiteraard...:

- > www.natuurpunt.be

Voor verdere info: studie@natuurpunt.be

